

ТЕМАТИЧНИЙ ЗВІТ

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА КРИЗА В УКРАЇНІ

11 лютого 2015 року

Організація з безпеки та
співробітництва в Європі
Спеціальна моніторингова місія в Україні

Зміст

	Сторінка
<i>Вступ</i>	3
I. Історія питання: огляд розвитку та діяльності громадянського суспільства	4
II. Діяльність з вирішення кризи	5
III. Вирішення конфлікту та налагодження діалогу	7
IV. Реформи в Україні	9
V. Заключні положення	10

Вступ

Метою цього звіту є попередній огляд динаміки та діяльності громадянського суспільства в умовах кризи в Україні. У цьому звіті громадянське суспільство розглядається крізь призму соціального простору за межами урядових, бізнес-орієнтованих і сімейних відносин та діяльності, в рамках якого люди добровільно долучаються до різних форм участі у громадському житті і відповідної діяльності щодо спільних інтересів, цілей або цінностей¹.

З жовтня по листопад 2014 року спостерігачі СММ спілкувались з майже 260 представниками організацій громадянського суспільства (ОГС) по всій Україні з метою збору інформації щодо їхньої діяльності та їхніх поглядів на способи побудови довіри, вирішення конфлікту, можливостей для встановлення діалогу і примирення. Кожна із 10 команд, які працюють по всій країні, обрала по 20-30 громадських організацій з кожного регіону, які ведуть активну діяльність та/або офіційно зареєстровані, а також представників різних самоорганізованих ініціатив чи волонтерських організацій, створених під час/або після подій на Майдані.

Спілкуючись з ОГС, команди СММ, що працюють на місцях, використовували анкету, в якій особлива увага присвячувалась: загальній інформації про діяльність конкретної організації; її залученню до подій, пов'язаних з кризою на сході; оцінці можливостей для вирішення конфлікту, встановлення діалогу та примирення; розуміння процесів реформування та її роль в цих процесах. Під час зустрічей співрозмовників також запитували щодо їхньої думки та пропозицій стосовно того, яким чином СММ та міжнародна спільнота можуть допомогти Україні у подоланні актуальної кризи та проведенні реформ.

Отримані дані:

Висновки СММ підкреслюють, що, незважаючи на те, що на сьогодні основна увага діяльності багатьох представників громадянського суспільства приділяється полегшенню наслідків конфлікту, зокрема, надання допомоги вимушеним переселенцям (ВП), а також військовослужбовцям Збройних сил України та членам їхніх сімей, є певний імпульс для підтримки залучення громадянського суспільства до вирішення конфлікту / його трансформації та проведення реформ.

Жіночі організації продемонстрували особливу зацікавленість у залученні до діалогу, а саме – у встановленні контактів між жителями Західної та Східної України, а також у відновленні відносин з жіночими організаціями Російської Федерації.

Гендерний баланс серед представників ОГС, з якими спілкувалася СММ, був відносно позитивним. Жінки часто є керівниками організацій, що займаються благодійністю, допомогою вимушеним переселенцям та наданням психологічної підтримки, а в організаціях, чия діяльність пов'язана з проведенням бізнес-консультацій та наданням юридичної допомоги, – серед працівників та керівництва, навпаки, більше чоловіків.

СММ вважається організацією, що надає точну, детальну та неупереджену інформацію, яку можна протиставити інформації, що вважається пропагандою. Представники ОГС, з якими спілкувалася Місія, закликали СММ до зміцнення свого потенціалу у сфері проведення моніторингу та підготовки звітів, а також до активнішого залучення до врегулювання конфлікту та докладання зусиль до розвитку діалогу.

---

¹ Це визначення відповідає дефініції, наведеній у звіті Координатора проектів ОБСЄ з національних практик зі зміцнення довіри між державою та громадянським суспільством від 2011 р.

ОГС висловлюють сподівання, що міжнародне співтовариство підтримуватиме вирішення конфлікту, проведення діалогу і процеси реформування через розвиток потенціалу. Це може бути досягнуто шляхом привнесення передового досвіду інших країн і шляхом тиску на учасників конфлікту та державних суб'єктів для вирішення кризи, що наразі існує в Україні.

I. Історія питання: огляд розвитку та діяльності громадянського суспільства

За інформацією Державної реєстраційної служби станом на липень 2013 року в Україні нараховувалося понад 50 850 зареєстрованих ОГС. Згідно інформації, наданої СММ регіональними органами влади наприкінці 2014 року, кількість зареєстрованих ОГС у кожній області коливалася від близько 200 в Івано-Франківській області до 5000 в Одеській. Ці організації здійснюють широкий спектр діяльності від спортивних, молодіжних об'єднань, бізнес асоціацій, організацій ветеранів, організацій, які опікуються питаннями культури та правами меншин, до благодійних фондів, правозахисних організацій, організацій із захисту прав жінок, та організацій, що підтримують проведення політичних реформ. Однак, зазвичай, лише обмежена кількість зареєстрованих ОГС активно ведуть свою діяльність; багато інших відіграють досить пасивну роль. Крім того, СММ було знайдено кілька груп громадянського суспільства, що здійснюють свою громадську діяльність на добровільній основі без офіційної реєстрації². Багато зацікавлених сторін не бачать переваг у реєстрації своєї діяльності як формальної організації. Деякі з них вказують на можливі негативні наслідки чи утиски в майбутньому, як, наприклад, зазначив представник однієї громадської організації у Харкові.

Після подій на Майдані взимку 2013-2014 рр. з подальшою анексією Криму Російською Федерацією, спалахом сепаратистських рухів на сході країни і, внаслідок цього, початком антитерористичної операції (АТО) в Україні спостерігається підвищена громадянська активність. Це засвідчується такими трьома чинниками: раніше зареєстровані організації змінюють направленість своєї основної діяльності, щоб зосередитись виключно на наданні безпосередньої допомоги особам, які постраждали від конфлікту; по всій країні утворюються нові ОГС, зокрема, індивідуальні ініціативи громадян, які взяли на себе активну роль у захисті активістів та підтримці військовослужбовців Збройних сил України на сході; внутрішньо переміщені особи (ВПО) створюють нові організації для захисту своїх прав. Прикладом серед нових ОГС, з представниками яких зустрілася команда СММ, є дві організації, засновані внутрішньо переміщеними кримськими татарами, які прагнуть зберегти свою культурну ідентичність в нових районах поселення.

Окрім цих змін, деякі організації тимчасово припинили свою діяльність, оскільки, на їхню думку, проведення, наприклад, культурних заходів в той час, коли країна переживає кризу, не є доречним. Тому покоління ОГС, утворених після Майдану, приділяє особливу увагу роботі, пов'язаній з вирішенням наслідків конфлікту у східній частині України.

ОГС, з якими зустрілась СММ, включають різні за розміром і складом організації. У той час, як деякі організації налічують менше десяти членів, інші мають понад сто учасників. Лише незначна кількість організацій, які є масовими, нараховують кілька тисяч осіб. Серед них рідко зустрічаються організації, співробітники яких отримують заробітну плату, тому робота здійснюється виключно волонтерами. Основні джерела фінансування ОГС – це членські внески та приватні пожертвування. Недостатність коштів під час розмови була зазначена як ключова

---

² У Законі України «Про громадські об'єднання» (№ 4572-VI від 22.03.2012 року) викладені основні норми щодо свободи об'єднань, а також передбачено реєстрацію громадських об'єднань у Державній реєстраційній службі України.

проблема у здійсненні діяльності. Лише деякі організації отримують державне фінансування. До них відносяться ветеранські організації, молодіжні та спортивні клуби, профспілки та організації, які працюють у галузі охорони громадського здоров'я, або з особами з обмеженими можливостями. Релігійні організації можуть отримувати кошти від церков, а організації меншин – від посольств «материнських» держав. Деякі організації здійснюють проекти для міжнародних організацій або отримують фінансування від міжнародних організацій чи донорів. Основні донори ОГС України – це Агентство США з міжнародного розвитку (USAID), Європейський Союз, Програма розвитку ООН та Фондація «Відкрите суспільство»³. Респонденти наголосили на тому, що чинне законодавство України з питань оподаткування ускладнює отримання зовнішнього фінансування для ОГС⁴.

Окрім недостатнього фінансування ОГС зазначають, що додатковою перешкодою у роботі є відсутність координації. Відсутність координації з-поміж ОГС, а також у відносинах ОГС з державними органами, наприклад, у підготовці та наданні допомоги внутрішньо переміщеним особам та Збройним силам України, які ведуть боротьбу на сході, за загальним переконанням, призвела до неефективності допомоги та її дублювання. Крім того, ОГС стикаються з труднощами щодо участі у процесах прийняття рішень регіональними органами влади. Тільки деякі з організацій, з якими зустрічалася СММ, змогли взяти участь у роботі «громадських рад», покликаних забезпечити участь громадянського суспільства в процесі прийняття рішень на регіональному рівні, чи просто згадали про них.

II. Діяльність з вирішення кризи

Цей аналіз ще раз підтверджує, що через ОГС волонтери беруть активну участь у роботі з вирішення питань, пов'язаних з конфліктом в Україні, і дуже віддані їй. Більшість ОГС, що були досліджені, повідомили, що їхня ключова діяльність полягає у наданні гуманітарної допомоги внутрішньо переміщеним особам (ВПО). Наприклад, 21 із 29 опитаних ОГС у Харківській області зазначили, що надають допомогу ВПО. Ці ОГС допомагають ВПО різними способами: шукають житло, забезпечують одягом, продуктами та предметами домашнього вжитку, сприяють внутрішньо переміщеним особам в отриманні доступу до соціальних і медичних послуг та юридичної допомоги та надають психологічну допомогу особам, що зазнали різноманітних травм. Організації, які опікуються меншинами, спрямовують адресну допомогу сім'ям, що постраждали внаслідок конфлікту, серед своїх груп меншин.

Ще одна основна група отримувачів волонтерської допомоги – українські військові підрозділи та добровольчі батальйони, які ведуть боротьбу у зоні конфлікту, а також сім'ї військовослужбовців, що повернулися додому. Майже чверть досліджених ОГС збирають кошти з метою підтримки обороноздатності українських військовослужбовців, а також на регулярній основі збирає та доставляє продукти харчування і теплий одяг військовослужбовцям, що проходять службу на лінії фронту. Деякі організації надають гуманітарну допомогу сім'ям, чийх годувальників було мобілізовано. Поранені військовослужбовці також отримують підтримку з боку груп громадянського суспільства. Вони допомагають отримати доступ до медичного і психологічного лікування, деякі – у тісному

³ USAID має декілька програм для підтримки громадянського суспільства в Україні; восени 2014 р. ЄС запустив програму з загальним обсягом фінансування у 10 мільйонів євро для підтримки зусиль громадянського суспільства у сфері демократизації та проведення реформ; ПРООН підтримує ОГС у сфері демократизації та спільного прийняття рішень з залученням громадськості. Координатор проектів ОБСЄ в Україні опублікував аналітичний довідник щодо пошуків фінансування і проблем громадянського суспільства в Україні.

⁴ Для отримання додаткової інформації з цього питання див. звіт Координатора проектів ОБСЄ з національної практики щодо заходів зміцнення довіри між державою і громадянським суспільством від 2011 року.

співробітництві з державними лікарнями та військовими госпіталями. Наприклад, одна організація в Івано-Франківській області купує протези для військовослужбовців, які втратили кінцівки під час бойових дій. Більшість організацій з надання юридичної допомоги у Львівській області відтепер пропонують свої послуги військовослужбовцям та їхнім родинам.

Тільки невелика кількість ОГС були залучені до діяльності з вирішення конфлікту, примирення та сприяння діалогу. Більш детально ці організації будуть розглянуті в наступному розділі цього звіту.

Низка організацій повідомили СММ, що вони тимчасово припинили свою звичайну діяльність, оскільки, на їхню думку, робота із врегулювання наслідків конфлікту є більш актуальною. Це, однак, може серйозно вплинути на становище вразливих груп, які раніше отримували допомогу завдяки проектам ОГС. Одна організація, яка, зазвичай, підтримувала ВІЛ/СНІД інфікованих осіб, повідомила СММ, що наразі вона допомагає ВПО. Інші організації призупинили свою діяльність по проектах із захисту прав людини та гендерної рівності для того, щоб допомагати групам населення, що постраждали внаслідок конфлікту. У той час як постійна діяльність цих організацій та їхня поточна діяльність, пов'язана із вирішенням наслідків конфлікту, не обов'язково суперечать одна одній і можуть бути поєднані, обмеження щодо фінансування та людських ресурсів можуть підштовхнути ОГС до необхідності обирати між цільовими групами.

Критика, висловлена майже усіма ОГС, пов'язана з цією проблемою і стосується недостатньої реакції держави на різні потреби, що виникли у зв'язку з конфліктом, включаючи забезпечення військовослужбовців (наприклад, доставка продуктів харчування, обладнання, ліків і т.д.) та надання аварійно-рятувальної допомоги постраждалим від конфлікту особам. У зв'язку з цим реакція держави на наслідки конфлікту вважається незадовільною. Державні органи влади, за загальним переконанням, не виконують належним чином своїх обов'язків щодо захисту потерпілих, що призводить до того, що організації громадянського суспільства беруть на себе функції державних органів. Багато респондентів наголосили на нездатності уряду надавати допомогу внутрішньо переміщеним особам. Респонденти також підкреслили, що закон про внутрішньо переміщених осіб, прийнятий у жовтні 2014 року, не гарантує достатньої підтримки внутрішньо переміщеним особам. Деякі суб'єкти громадянського суспільства підкреслюють, що вони мають досвід співпраці з обласними управліннями органів державної влади, і що їхня критика направлена переважно на адресу центральних органів державної влади.

ОГС оцінюють свою роль у реагуванні на наслідки конфлікту як дуже важливу і навіть вирішальну, але вони зазначають, що є потенціал для покращення. Як зазначалося вище, представникам ОГС не вистачає координації між організаціями громадянського суспільства, які працюють у сфері врегулювання наслідків конфлікту, а також між організаціями громадянського суспільства та державними органами влади. Водночас представник громадської організації у Чернівцях зазначив, що необхідність працювати з наслідками конфлікту створює можливості для налагодження зв'язків громадських організацій з обласними органами влади. Представники громадських організацій в Одесі підкреслили, що необхідність реагувати на гуманітарні потреби, що виникли в результаті кризи, спонукала різні групи до співпраці, незважаючи на відмінності в ідеологічних поглядах. Деякі західноукраїнські організації проявляють зацікавленість у розвитку співпраці з громадськими організаціями у східній частині країни, що досі залишається обмеженою. Співрозмовники як у Львові, так і в Луганську, визнали, що негативні стереотипи щодо інших регіонів, які заохочують ЗМІ через спотворене висвітлення конфлікту та розповсюдження інформації, що вважається пропагандою, є тим фактором, який перешкоджає співробітництву. Представник однієї

організації в Одеській області заявив, що їм довелося припинити свою діяльність на сході через погрози вбивством.

III. Вирішення конфлікту та налагодження діалогу

У порівнянні з діяльністю з вирішення наслідків конфлікту, набагато менше громадських організацій з числа тих, з якими спілкувалася СММ, працюють над питаннями, пов'язаними з врегулюванням конфлікту або встановленням діалогу. У більшості областей менше десяти відсотків громадських організацій були залучені або планували взяти участь у вирішенні конфлікту чи налагодженні діалогу. Організації, що працюють у цьому напрямку, знаходяться в основному в Києві, Львові та Харкові.

Причина низького рівня участі ОГС полягає не у відсутності інтересу, оскільки більшість громадських організацій вважають зусилля із розвитку діалогу та вирішення конфлікту дуже важливими. Єдиним винятком, ймовірно, є населені пункти у північній частині Донецької області (зокрема, Краматорськ), які повернулися під контроль уряду, де більшість респондентів негативно сприймають питання вирішення конфлікту і встановлення діалогу. Вони не розуміють, яку роль громадянське суспільство може відігравати в таких процесах, за винятком випадків, коли діалог спрямований на досягнення порозуміння між громадянами України (різних поглядів), які проживають на території, підконтрольній уряду. Громадські організації в інших районах, що знаходяться неподалік від лінії зіткнення в південній частині Донецької області і у Луганській області, не поділяють цих негативних поглядів, – і деякі громадські організації у цих районах взяли безпосередню участь у зусиллях, спрямованих на налагодження такого діалогу. Лише незначна кількість респондентів переконані, що найкращий спосіб покласти край конфлікту – це збройне врегулювання без спроб встановлення діалогу.

В цілому респонденти вважають, що діяльність із вирішення конфлікту та сприяння діалогу повинна відбуватися на різних щаблях одночасно. Найвищий рівень діалогу – це проведення переговорів між Україною та Російською Федерацією, до яких, на думку деяких респондентів, повинні також долучитися ЄС і Сполучені Штати Америки. Деякі громадські організації вважають, що уряд України повинен проводити безпосередні переговори з озброєними групами у Східній Україні, а інші відкинули ідею ведення урядом діалогу з «терористичними організаціями». Співрозмовники вважають за доцільне розвивати міжрегіональний діалог, спрямований на ослаблення культурних стереотипів шляхом надання достовірної інформації. Нарешті, представники громадянського суспільства вважають, що з метою зниження напруженості і плекання відчуття єдності у громадах необхідно налагоджувати діалог на місцях і спрямовувати зусилля на примирення.

Представників громадських організацій, з якими спілкувалася СММ, також попросили дати свою оцінку процесам, пов'язаним з Мінськими документами. Більшість респондентів вважають, що ці документи наразі не мали успіху у досягненні будь-яких результатів; такий висновок можна зробити у зв'язку із продовженням воєнних дій всупереч домовленостям щодо встановлення режиму припинення вогню. Відсутність зацікавленості обох сторін та недостатня комунікація між учасниками конфлікту сприймаються як основні причини безуспішності переговорів. Незважаючи на невдачі, більшість респондентів схиляються до необхідності підтримки зусиль з врегулювання конфлікту на найвищому рівні, зокрема переговорів у Мінську. Вони вважають, що треба докладати активніших зусиль для зміцнення всебічного діалогу на усіх рівнях (місцевому, районному та міжрегіональному) та створювати простір для обміну поглядами між представниками громадянського суспільства, зокрема, на рівні громадських організацій. Громадські організації закликають ОБСЄ до активізації зусиль

щодо підтримки і зміцнення мінських переговорів. Вони також сподіваються, що інші міжнародні сили, у тому числі ЄС і ООН, активізують свої зусилля у цьому напрямку.

Громадські організації вважають, що на міжрегіональному та місцевому рівнях вони можуть відігравати основну роль у розвитку діалогу. В Одесі, Києві та Харкові групи громадянського суспільства проводять круглі столи та сприяють діалогу, який зводить разом прихильників та противників Майдану. Найвідоміші приклади таких ініціатив: встановлення діалогу в Одесі після інциденту 2 травня і діалог, проведений за сприяння організації «Простір гідності» між прихильниками Майдану та колишніми офіцерами «Беркуту» в Києві. У цих регіонах організації, які вже набули досвіду у налагодженні діалогу на місцевому рівні, висловлюють найбільше впевненості щодо успіху діалогу на місцевому та міжрегіональному рівнях та примирення. Деякі громадські організації повідомили, що їхні проекти з надання гуманітарної допомоги також включають розвиток діалогу. Наприклад, організації зі Львова та Харкова, які допомагають ВПО, зазначали, що вони роздають допомогу усім, хто її потребує, безвідносно до політичних поглядів, – ця робота сприяє «гуманізації відносин» та надає конкретні можливості для встановлення діалогу.

Видається, що багато громадських організацій мають певну думку чи конкретні плани щодо організації діалогу з людьми у східних регіонах або в Російській Федерації. У Луганську молодіжна група висловила намір організувати соціальні заходи, щоб протидіяти розколу місцевої спільноти. Жіночі організації демонструють особливу зацікавленість у вивченні можливостей із залучення до процесів розвитку діалогу. Жіноча організація у Дніпропетровську висловила намір відновити свої колишні контакти з російськими жіночими групами, зокрема, з матерями солдатів у Росії. Жіночі організації в Івано-Франківську проявляють зацікавленість у встановленні контакту з людьми, що мешкають у східній частині країни, для обміну досвідом.

Багато організацій зазначають упереджене висвітлення подій у ЗМІ і розповсюдження інформації, що вважається пропагандою, як основні перешкоди для врегулювання конфлікту і встановлення діалогу. У цьому контексті більшість громадських організацій вважають внесок ОБСЄ і, зокрема, Спеціальної моніторингової місії в Україні необхідним. Вважається, що головна роль ОБСЄ – це забезпечувати надійний та неупереджений моніторинг та надавати інформацію щодо перебігу конфлікту на сході. Деякі респонденти повідомили, що СММ вже значною мірою це здійснює. Водночас інші були скептично налаштовані щодо ефективності роботи СММ і повідомили, що Місія повинна покращити свої функції з моніторингу та підготовки звітів. Від Місії очікують точніших та докладніших звітів. Звіти Місії повинні стати безпосередньо доступними для широкого загалу в Україні. Від СММ також очікується, що її робота буде помітніша для громадськості, яка б змогла охопити у своїй діяльності місцеве населення та ЗМІ.

Навіть ті, хто висловлював критичні зауваження щодо ефективності діяльності СММ, наголосили, що присутність ОБСЄ, і, зокрема, СММ в Україні має важливе значення. Очікують, що ОБСЄ відіграватиме активнішу роль у вирішенні конфлікту і, зокрема, проявлятиме більш рішучу ініціативу в посередництві та сприянні діалогу по обидві сторони лінії зіткнення. ОБСЄ сприймають як організацію, яка має відповідні можливості для досягнення цієї мети, оскільки вона підтримує зв'язок з усіма учасниками конфлікту. Респонденти також сподіваються, що СММ тісніше співпрацюватиме з громадськими організаціями, допомагатиме їм налагоджувати контакти на міжрегіональному рівні та зміцнюватиме їхній потенціал у сфері врегулювання конфлікту та налагодження діалогу.

Респонденти сподіваються, що, окрім ОБСЄ, активнішу роль у розбудові потенціалу громадянського суспільства з вирішення конфліктів відіграватимуть інші міжнародні організації. Розвиток потенціалу повинен відбуватися через навчання та наставництво, а також шляхом передачі експертних знань громадським організаціям. Зокрема, співрозмовники висловлювали потребу у вивченні міжнародного гуманітарного права. Організації потребують також фінансової підтримки. Одне з питань, яке неодноразово піднімалося в ході бесід, - надання міжнародними організаціями інформації щодо досвіду інших країн та сприяння обміну передовим досвідом. Громадські організації сподіваються, що міжнародне співтовариство візьме на себе й інші функції, такі як моніторинг стану прав людини та організацію освітніх заходів у сфері прав людини, питання відповідальності державних органів, організація тренінгів на тему європейських цінностей, а також надання гуманітарної допомоги.

IV. Реформи в Україні

На сьогодні існує значно менше громадських організацій, які безпосередньо беруть участь у процесах проведення реформ, у порівнянні з організаціями, які здійснюють діяльність з надання гуманітарної допомоги, встановлення діалогу та вирішення конфлікту. У той час як деякі організації зазначають, що така ситуація може обумовлюватися страхом залякувань з боку влади або обмеженими можливостями щодо впливу на прийняття рішень відповідальними особами, інші підкреслюють необхідність держави взяти на себе провідну роль в організації гуманітарної допомоги, що сприяло б більш активному залученню організацій до процесів примирення та реформування. Деякі організації не мають жодних планів щодо залучення до процесів реформування, оскільки вони розмежували для себе гуманітарну діяльність та політичні процеси з проведення реформ. Однак багато з них вважають реформи важливою частиною своєї діяльності і прагнуть залучитися до цієї сфери на пізнішому етапі. Тоді як деякі респонденти вважають такі реформи, як децентралізація, люстрація та боротьба з корупцією, необхідними і важливими, організації по всій країні загалом недостатньо впевнені, що процеси реформування приведуть до реальних змін в Україні. Громадські організації як в Маріуполі, так і в Івано-Франківську, зазначають, що успішне проведення реформ потребує зміни успадкованого з радянських часів мислення людей як пасивних одержувачів соціальних благ.

Напрямки, за якими наразі працюють громадські організації, охоплюють децентралізацію, люстрацію, боротьбу з корупцією, правові реформи, виборчий процес і процес прийняття рішень за участю громадськості. Вважається, що роль громадянського суспільства у процесах проведення реформ має декілька аспектів: громадські організації розглядають як ініціаторів реформ, як силу, що повинна чинити тиск на державні інститути для здійснення реформ, відстежувати впровадження реформ та інформувати громадськість про їх перебіг. Думки щодо складності залучення громадських організацій до процесів реформування різняться: деякі організації заявляють, що регіональні органи влади вітають участь громадянського суспільства, тоді як інші скаржаться, що процесам не вистачає прозорості, а органи державної влади ігнорують зусилля громадських організацій із залучення до відповідної діяльності.

Міжнародне співтовариство закликають активно підтримувати процеси реформування в Україні шляхом навчання, висвітлення передового досвіду інших країн та, зокрема, європейського досвіду через вчинення тиску на новий уряд України з метою здійснення справжніх реформ шляхом фінансування проектів громадянського суспільства, пов'язаних з реформами, і шляхом моніторингу реформ в Україні.

V.   Заключні положення

На підставі інформації, зібраної командами СММ, із впевненістю можна стверджувати, що з моменту подій на Майдані громадянське суспільство відіграє провідну роль в контексті вирішення кризи, зокрема, у наданні прямої допомоги особам, які постраждали від конфлікту. Водночас окремі особи і громади, яких роз'єднав конфлікт, сформували протилежні точки зору щодо ініціюючих чинників та можливих шляхів подолання ситуації, що існує наразі, включаючи роль СММ та ефективність її конкретної практичної діяльності щодо цього процесу, що було неминуче в обставинах, що склалися.

Підвищена активність представників громадянського суспільства України є можливістю для ОБСЄ та інших міжнародних партнерів підтримати їхню участь у процесах налагодження діалогу на різних щаблях, включаючи, але не обмежуючись громадами та місцевим рівнем. У рамках мандату для ОБСЄ існує можливість доручитись до активного супроводження процесу комунікації між сторонами з метою сприяння зниженню напруженості (наприклад, між внутрішньо переміщеними особами та громадами, що їх приймають), а також щодо сприяння залучення громадянського суспільства до суспільного діалогу і процесів прийняття рішень (наприклад, з питань реформ).

Співрозмовники кілька разів підкреслили, що доступ до достовірної та своєчасної інформації є ключовим фактором для мирного врегулювання, зокрема, зважаючи на те, що ЗМІ постають як чинник, що сприяє розпалюванню конфлікту. Незважаючи на деякі озвучені проблеми щодо розуміння конкретної практичної ефективності діяльності СММ у зв'язку з нинішньою ситуацією, Місію широко визнають як джерело об'єктивної та достовірної інформації. Мандат СММ та її роль у проведенні моніторингу та підготовки звітів щодо ситуації в країні, в тому числі щодо порушень прав людини та міжнародного гуманітарного права, мають неоціненне значення для забезпечення доступу до неупередженої, перевіреної та точної інформації.